

**Lapin korkeakoulujen
etä- ja virtuaaliopetuksen kehittämishanke
LEVIKE**

Kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen 2005-2006

Raportti 14.12.2006

SISÄLLYS

1. TIIVISTELMÄ	3
2. TOIMINNAN LÄHTÖKOHTA JA TAVOITTEET	4
2.1 LEVIKE –hankkeen taustoja.....	4
2.2 Etäopiskelijoiden kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen.....	5
3. TOIMINNAN TOTEUTUMINEN.....	6
3.1 Tutustuminen Lapin korkeakoulukirjastoihin.....	7
3.2 Perehdyttäminen etäopiskelun työkaluihin.....	8
3.3 Perehdyttäminen korkeakoulun käytössä oleviin tiedonlähteisiin.....	9
4. VERKOSTOITUMINEN	10
4.1 Yhteistyö kirjastoalalla.....	10
4.2 Kirjastoyhteistyö Pohjois-Suomessa.....	11
4.3 Kirjastojen yhteistyön edistäminen osana LEVIKE –hanketta.....	12
4.4 Etäopiskelua tukevan kirjastoyhteistyön varmistaminen jatkossa.....	12
5. KIRJASTOJEN NÄKÖKULMIA ETÄOPISKELUN MUKANAAN TUOMIIN HAASTEISIIN	14
5.1 Lapin korkeakoulukirjastojen edustajien ajatuksia yhteistyöstä ja tulevista korkeakoulu- kirjastojen haasteista.....	14
5.2 Inarin kirjastonjohtajan Eija Leivon ajatuksia kunnankirjastojen asemasta etäopiskelun tukena	16
YHTEENVETO.....	20

Lähteet

Liitteet

1 TIIVISTELMÄ

Vuonna 2004 toimintansa aloittaneen Lapin korkeakoulujen etä- ja virtuaaliopetuksen kehittämishankkeen (LEVIKE) tavoitteeksi asetettiin Lapissa voimakkaasti yleistyvän etäopiskelun tukeminen. Toimintamallina hankkeelle oli lisätä ja kehittää virtuaaliopetusta, kouluttaa Lapin korkeakoulujen opetushenkilökuntaa sekä tiivistää suurimpiin kaupunkeihin keskitettyjen Lapin korkeakoulujen suhteita kuntiin etäopiskelijoiden lähituen parantamiseksi. Jälkimmäisessä, alueellisen tukiverkoston luomiseen tähtäävässä osahankkeessa nähtiin tärkeänä parantaa korkeakoulukirjastojen roolia etäopiskelijoiden tukipalveluna. Korkeakoulukirjastojen palveluista ja aineistoista tiedottaminen eri puolille Lappia nähtiin arvokkaana keinona taata etäopiskelijoiden tiedontarpeiden tyydyttäminen mahdollisimman yhdenvertaisesti korkeakoulupaikkakunnilla asuvien opiskelijoiden kanssa.

Tavoitteiden saavuttamiseksi Lapin korkeakoulukirjastot lähtivät LEVIKE -hankkeen puitteissa tiivistämään yhteistyötä kunnankirjastojen kanssa. Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella sekä Virtuaaliammattikorkeakoulun tuella edistetyn kirjastoyhteistyön toteutuksesta vastasivat Rovaniemen ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulujen sekä Lapin yliopiston kirjasto. Toimintaan osallistui 26 kirjastoammattilaista kymmenestä Lapin kunnankirjastosta: Enontekiön, Inarin, Kittilän, Kolarin, Muonion, Pellon, Posion, Sodankylän, Utsjoen ja Ylitornion kirjastosta.

Lukuvuonna 2005 - 2006 etäopiskelijoita tukevaa kirjastoyhteistyötä edistettiin jakamalla kunnankirjastoille tietoa korkeakoulukirjastojen palveluista sekä aineistoista ja korkeakouluopiskelijoiden tarpeista sekä aktiivisella vuoropuhelulla kunnankirjastojen ja korkeakoulukirjastojen välillä. Lapin kunnankirjastoista hankkeeseen osallistuneet kirjastoammattilaiset tutustuivat ohjelman aikana korkeakouluopiskelijoilta vaadittaviin tiedonhankintataitoihin sekä etäopiskelun työkaluihin, ennen kaikkea verkossa oleviin oppimisympäristöihin. Kun ohjelma oli rakennettu vastaamaan etäopiskelun arkea, pääsivät osallistujat itse, käytännön kautta, kohtaamaan siinä väijyviä sudenkuoppia. Ne tunnistamalla ja ylittämällä kunnankirjastojen ammattilaisilla on jatkossa aikaisempaa paremmat valmiudet auttaa kirjastoissaan asioivia etäopiskelijoita. Lisäksi ohjelmaan sisältyi lähijaksoja, joiden aikana kunnankirjastojen henkilökunta pääsi tutustumaan Lapin korkeakoulukirjastojen palveluihin ja tiloihin sekä yhteyshenkilöihin, joiden tehtävänä on auttaa etäopiskeluun liittyvissä asioissa. Perehdyttäminen tapahtui pääosin verkon kautta. Korkeakoulukirjastojen informaattikot myös vierailivat jokaisessa kunnankirjastossa perehdyttämässä henkilökuntaa korkeakoulukirjastojen käytössä oleviin tiedonlähteisiin. Henkilökohtaiset kontaktit pienentävät ratkaisevasti kuilua kirjastojen välillä ja varmistavat etäopiskelijoiden tuen jatkuvuuden. Tiiviin verkoston avulla Lapin kirjastot voivat tulevaisuudessa vastata yleistyvän etäopiskelun mukanaan tuomiin haasteisiin aikaisempaa tehokkaammin.

Kirjastoyhteistyön tuloksena LEVIKE -hankkeeseen osallistuneilla 10 Lapin kunnankirjastolla on jatkossa tarjota tukihenkilöitä etäopiskelijoille. Jotta tämä palvelu säilyisi ja kehittyisi, on sen löydettävä maakunnissa asuvat etäopiskelijat. Kunnankirjastojen sisällä uuden palvelun näkyvyyttä on edistetty julisteilla ja rintamerkeillä, joista etäopiskelijat tunnistavat hankkeessa perehdytetyt tukihenkilöt. Lisäksi toiminnasta on tiedotettu lehdissä sekä korkeakoulujen sisällä. Jatkossa etäopiskelijoiden palvelua tehostavan yhteistyön näkyvyyttä sekä toimintakenttää on tarkoitus laajentaa entisestään. Toivomuksissa olisi, että verkosto kattaisi tulevaisuudessa koko Lapin läänin ja kehittäisi kiinteänä osana Lapin maakuntakorkeakoulun toimintaa.

2 TOIMINNAN LÄHTÖKOHTA JA TAVOITTEET

2.1 LEVIKE -hankkeen taustoja

Jatkuva kouluttautumisen vaatimus on kovan kilpailun ohella yksi näkyvimpiä työelämän haasteita nykypäivänä. Lapissa kyseinen tendenssi on selkeästi havaittavissa. Välimatkojen johdosta palveluiden ja osajien on oltava joustavia ja monipuolisia. Myös voimakkaat rakennemuutokset ovat osaltaan lisänneet kouluttamisen tarvetta Lapissa. Kun tuotantotaloudessa tehdään saneerauksia, on osa työvoimasta pakotettu kouluttautumaan täysin uusille aloille työnsaamisen takaamiseksi. Työelämän haasteiden ratkaisemisessa Lapin korkeakouluilla on keskeinen rooli. Tavoitteena on vastata alueen taloudellisiin tarpeisiin ja nostaa korkeakoulutettujen määrä Lapissa muun Suomen tasolle. Tässä ratkaisuksi on nähty koulutustarjonnan kehittäminen vastaamaan nuorten lisäksi työssäkäyvän aikuisväestön tarpeita ja mahdollisuuksia.

Lapissa korkeakoulut ovat sijoittuneet keskitetysti suurimpiin kaupunkeihin, Rovaniemelle, Kemiin ja Tornioon. Keskittämisen ja pitkien välimatkojen tuomia haasteita korkeakoulut ovat ratkaisseet yhteistyössä luomalla kontakteja kunnallisiin toimijoihin Lapin maakuntakorkeakoulun nimissä. Tavoitteena on ollut opiskelutarjonnan ulottaminen eri puolille Lappia, mikä on mahdollistanut opiskelun monille korkeakoulupaikkakuntien ulkopuolella asuville ja työssäkäyville. (Lisätietoja Lapin Maakuntakorkeakoulun portaalista: www.maakuntakorkeakoulu.fi). Tavoitteisiin on kuitenkin vielä matkaa. Etäopiskelun vakiinnuttamisen haasteina on muun muassa monimuotoisen, virtuaalisiin ympäristöihin tukeutuvan opetuksen kehittäminen sekä kaukana korkeakouluista opiskelevien lähituen varmistaminen. Näiden haasteiden ratkaisemiseksi Lapin maakuntakorkeakoulun toimintaa tukemaan käynnistettiin vuonna 2004 Lapin korkeakoulujen etä- ja virtuaaliopetuksen kehittämishanke, LEVIKE.

Yhtenä keskeisenä LEVIKE -hankkeen tavoitteena on parantaa etäopiskelijoiden alueellisia tuki- palveluita. Yleistyneet internet-yhteydet ovat ratkaisseet monia välimatkojen tuomista ongelmista, mutta ne eivät ole poistaneet tarvetta lähituella. Moni opiskelija kohtaa usein puutteita informaatiolukutaidoissaan alati kasvavan tietotulvan keskellä. Lisäksi teknisiä taitoja vaativat verkkoympäristöt voidaan kokea vieraiksi. Aina ei riitä, että apua on saatavilla verkossa tai puhelimen päässä, vaan sitä olisi oltava tarjolla myös etäopiskelijoita lähellä, kotikunnassa. LEVIKE -hankkeessa tätä puutetta lähdettiin korjaamaan kouluttamalla alakohtaisia, koulutusryhmiin kiinnitettyjä etätuoreita sekä etäopiskelijoiden tiedontarpeisiin perehdytettyjä tukihenkilöitä kunnankirjastoihin.

Tämä raportti tulee käsittelemään näistä viimeksi mainittua, kunnankirjastoihin LEVIKE - hankkeen aikana alulle pantua etäopiskelun tukipalvelua.

2.2 Etäopiskelijoiden kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen

Etäopiskelijoille kunnankirjastot ovat useimmiten oman korkeakoulun kirjastoa tutumpi tiedonlähde. Sieltä noudetaan opiskelussa tarvittavaa kirjallisuutta sekä tehdään kaukolainauspyyntöjä. Kunnankirjastojen henkilökunnalta pyydetään usein apua myös tiedonhaussa. Korkeakoulukirjasto voi tuntua liian kaukaiselta, jotta sen puoleen osattaisiin kääntyä aktiivisesti. Tämän myötä korkeakoulukirjastoissa saatavilla oleva tieto ja tuki eivät aina saavuta tarvitsijaansa. Kriittisimmin tämän voi nähdä puutteeksi opiskelussa tarvittavien elektronisten lähdeaineistojen kohdalla. Kunnankirjastoissa ei ole käytettävissä korkeakoulukirjastoihin hankittuja elektronisia aineistoja, eikä niiden henkilökunnalla ole useinkaan tarvittavia valmiuksia opastaa opiskelijoita niiden pariin. Elektronisten aineistojen kohdalla korkeakoulukirjastosta saatava opetus ja ohjaus ovat ensiarvoisen tärkeitä, sillä teknisten taitojen ja informaatiolukutaitojen puutteiden vuoksi ne jäävät osalta opiskelijoista helposti täysin käyttämättä.

Nämä ongelmat tiedostettuna Lapin korkeakouluissa on ryhdytty yhteistuumiin pohtimaan ratkaisuja ja parantaa etäopiskelijoiden mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan kirjasto- ja tietopalveluita korkeakoulupaikkakuntien ulkopuolella. Aikaisemmin kirjastopalveluiden saatavuutta oli parannettu Lapin maakuntakorkeakoulun puitteissa vuosina 2004-2005 järjestetyn kirjastoprojektin aikana. Sen tuloksena Lapin korkeakoulukirjastot liitettiin Lapin maakuntakirjaston luotsaamaan aineistonkuljetusjärjestelmään, Rekkuun, jonka avulla etälainauksen kustannuksia saatiin laskettua. Projektin aikana testattiin ja otettiin käyttöön myös erilaisia uusia palveluja kuten mobiilipalvelut ja ns. yhteislainaus Varastokirjastosta. (Lapin maakuntakorkeakoulun kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen 2004-2005. Loppuraportti.)

Kun aineiston saatavuutta oli saatu parannettua, nähtiin ajankohtaiseksi taata etäopiskelijoiden tarvitsema lähituki kirjastopalveluissa. Sen mahdollistamiseksi Lapin korkeakoulukirjastot ryhtyivät LEVIKE -hankkeen puitteissa, vuodesta 2005 lähtien, tiivistämään yhteistyötä kunnankirjastojen kanssa parantaakseen niiden sekä korkeakoulukirjastojen mahdollisuuksia palvella etäopiskelijoita. Kirjasto- ja tietopalveluiden kehittämistyön koordinaatiosta vastasi Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelu ja toimintaan varattiin 56 950 euron rahoitus. Tavoitteita vietään eteenpäin suunnitteluryhmässä, johon kuuluivat edustajat Rovaniemen ja Kemi-Tornion

ammattikorkeakoulujen sekä Lapin yliopiston kirjastosta ja toimintaan palkattu projektisuunnittelija. Hankkeeseen lähti mukaan kymmenen Lapin kunnankirjasto: Enontekiön, Inarin, Kittilän, Kolarin, Muonion, Pellon, Posion, Sodankylän, Utsjoen ja Ylitornion kirjasto.

Ainutlaatuista toiminnasta tekee voimakas seutukuntalähtöisyys, joka luonnehtii kirjasto- ja tietopalveluiden kehittämistyön lisäksi koko LEVIKE- hanketta sekä Lapin maakuntakorkeakoulun toimintaa. Korkeakoulujen tarjonnasta lähtevän toiminnan sijaan kehitystyössä keskeisimmäksi on nostettu maakuntien elinkeinopoliittiset vaatimukset sekä nykyisten ja tulevien etäopiskelijoiden tarpeet. Korkeakoulukirjastojen tiivis verkostoituminen yleisten kirjastojen kanssa on myös merkillepantavaa. Samantyyppistä yhteistyötä korkeakoulukirjastojen ja yleisten kirjastojen välillä on lähdetty viemään eteenpäin myös Oulun läänissä. Valtakunnan mittakaavassa vastaavanlainen verkostoituminen on vielä vähäistä, joskin tarvetta sille varmasti olisi. Kiristyneiden rahoitusten kurimuksessa yksittäisten kirjastojen on melkein mahdoton pysyä mukana yhteiskunnan muutoksissa ilman kirjastorajoja ylittävää yhteistyötä ja tukiverkosta.

3 TOIMINNAN TOTEUTUMINEN

LEVIKE –hankkeeseen kuuluvan Kirjasto- ja tietopalveluiden kehittämistyön tavoitteeksi oli asetettu opiskelijoiden lähituen parantaminen kirjastopalveluissa korkeakoulupaikkakuntien ulkopuolella. Käytännön ratkaisuksi tälle nähtiin yhteistyön tiivistäminen kunnankirjastojen kanssa, jotta ne voisivat vastata korkeakoulukirjastojen ohella maakunnissa asuvien opiskelijoiden tarpeisiin sekä toimia tarvittaessa linkkinä korkeakoulukirjaston suuntaan. Toimintamallina tämän saavuttamiseksi oli jakaa tietoa etäopiskelijoiden tarpeista, alakohtaisista tiedonlähteistä, kirjastojen palveluista sekä verkkoympäristöistä kunnankirjastoihin sekä lisätä vuoropuhelua niiden ja korkeakoulukirjastojen välillä. Ohjelma (liite 1) rakennettiin rekonstruoimalla etäopiskelun arki kunnankirjastojen ammattilaisille. Asettuessaan etäopiskelijan asemaan osallistujat pääsivät itse kohtaamaan samaisia haasteita kuin varsinaiset opiskelijat ja tämän myötä havaitsemaan keinoja auttaa heitä. Omakohtainen kokemus etäopiskelusta sekä tiivis vuoropuhelu kirjastojen välillä nähtiin tehokkaiksi keinoiksi kehittää joustavia, tilanteisiin ja tarpeisiin parhaiten vastaavia tapoja tukea etäopiskelijoita ilman raskaita rakenteellisia muutoksia tai jäykkiä valmiita malleja.

3.1 Tutustuminen Lapin korkeakoulukirjastoihin

Kirjasto-osion ohjelma käynnistettiin marraskuussa 2005 järjestetyillä tutustumismatkoilla, joiden kohteena oli Lapin korkeakoulukirjastot Rovaniemellä ja Kemissä. Osallistujille tarjottiin myös mahdollisuus vierailta Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun Torniossa sijaitsevassa kirjastossa. Tutustumismatkojen tarkoituksena oli esitellä hankkeeseen osallistuville kunnankirjastojen ammattilaisille korkeakoulukirjastojen palveluiden ja tilojen lisäksi niistä valitut yhteyshenkilöt (liite 2), joiden kanssa heidän oli seuraavien kuukausien ajan tarkoitus viedä projektia eteenpäin. Lisäksi yhteyshenkilöiden roolina oli vastaisuudessa sekä tiedottaa että ylläpitää korkeakoulukirjastojen yhteyksiä kuntiin, ja myöskin toimia etäopiskelijoille ja kunnankirjastoille linkkinä korkeakoulukirjastoihin. Ajatus verkostoitumisesta konkretisoitui kun ihmiset tuotiin yhteen. Lisäksi tapaamisten tarkoituksena oli toimia juhlallisena alkuna projektille.

Kaksipäiväinen tutustumismatka Lapin korkeakoulukirjastoihin järjestettiin kahdesti, millä pyrittiin tarjoamaan osallistumismahdollisuus kaikille halukkaille. Ensimmäinen matkoista järjestettiin 10.-11.11.2005 ja toinen 14.-15.11.2005. Ensimmäisenä päivänä molempien ryhmien ohjelmassa oli tutustuminen Lapin yliopiston ja Rovaniemen ammattikorkeakoulun kirjastoihin Rovaniemellä.¹ Toisena päivänä matkaa jatkettiin Kemiin, missä osallistujat pääsivät tutustumaan Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun kirjastoon². Kemissä ohjelmaan kuului lisäksi perehdyttäminen niihin etäopiskelussa yleisiin työkaluihin, joita osallistujat tulisivat käyttämään talven aikana. Heille esiteltiin muun muassa virtuaalinen luokkahuone, Learnlinc, jossa ohjelmaan sisältyvä etäjakso tultaisiin järjestämään. Learnlinc-järjestelmän käyttöä varten osallistujille jaettiin omiksi mikrofoneilla varustetut kuulokkeet. Lisäksi osallistujat saivat Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun väliaikaiset opiskelijatunnukset, joiden avulla heidän oli mahdollista tutustua tämän kirjaston käytössä oleviin verkkoaineistoihin.

Kokonaisuudessaan matkoille osallistui 18 kunnankirjastojen ammattilaista. Matkojen päätteeksi täytettyjen palautelomakkeiden mukaan osallistujat pitivät matkoja miellyttävänä aloituksena projektille. Siellä heidän oli mahdollista tavata korkeakoulukirjastojen yhteyshenkilöt sekä kollegoitaa eri puolilta Lappia. Rovaniemellä sijaitsevat Lapin yliopiston ja Rovaniemen ammattikorkeakoulun kirjastot olivat valtaosalle osallistujista tuttuja, mutta Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun

¹ Ensimmäinen matkaryhmä vieraili Ramk:n Hyvinvointialojen kampuksen kirjastossa (Porokatu 35) ja toinen matkaryhmä Tuotantoalojen kampuksen kirjastossa (Jokiväylä 11).

² KTamk:ssa vierailun kohteena oli Kemin oppimiskeskus (Valtakatu 22).

Kemissä sijaitsevassa kirjastossa käynti oli monille ensimmäinen. Palautteista kävi lisäksi ilmi, että osalle osallistujista Kemissä esitellyt verkkoympäristöt ehtivät herättää epävarmuutta. Omista kyvyistä ei oltu täysin varmoja ja verkkoympäristöjen käytön pelättiin olevan vaikeaa. Kommentit osoittivat, että samaistuminen etäopiskelijoiden kohtaamiin haasteisiin oli alkanut.

3.2 Perehdyttäminen etäopiskelun työkaluihin

Tutustumismatkojen jälkeen kirjasto-osion ohjelmaa jatkettiin etäjaksolla, joka koostui Learnlinc-järjestelmän välityksellä pidettävistä luennoista. Luentojen aiheina olivat Lapin korkeakouluissa käytössä olevat virtuaaliset oppimisympäristöt. Ensimmäisenä osallistujille opetettiin Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa aktiivisesti käytössä olevan Moodle-ympäristön käyttö. Hanketta varten Moodleen oli rakennettu kirjastoille yhteinen tila, ”Lapin kirjastot etäopiskelijoiden asialla”, jossa oli tarkoitus aktivoida keskusteluja ja ylläpitää tietopankkia ohjelman aikana esiin nousseista asioista. Moodlen lisäksi korkeakoulukirjastojen yhteyshenkilöt esittelivät osallistujille Rovaniemen ammattikorkeakoulussa ja Lapin yliopistossa käytössä olevan verkkoympäristön, Optiman. Optimassa ja Moodlessa osallistujat tutustuivat opiskelijoille suunnattuihin tiedonhaun verkkokursseihin. Niitä läpi käydessään he saivat kokemusta verkkoympäristöjen käytöstä sekä pääsivät tutustumaan korkeakoulukirjastojen tietokantoihin. Tällä tavoin osallistujat pääsivät näkemään, mitä teknisiä valmiuksia etäopiskelijoilta vaadittiin ja mitkä olivat todennäköisimmät haasteet verkossa olevien ympäristöjen ja aineistojen käytössä.

LearnLinc-istuntoja järjestettiin talven 2005-2006 aikana yhteensä seitsemän (liite 1) ja osallistumisaktiivisuus niissä oli kiitettävä (liite 3). Istunnot järjestettiin aamuisin, kirjastojen ollessa vielä suljettuja, mikä mahdollisti osallistumisen valtaosalle kunnankirjastoissa työskentelevistä. Häiriötekijöiltä ei voitu kuitenkaan välttyä. Osassa kirjastoista oppimistilanteita häiritsivät heikot verkkoyhteydet, jotka saattoivat huonontaa äänen laatua. Lisäksi muut työkiireet saattoivat vaikeuttaa osallistumista virtuaalisiin tapaamisiin. Nämä tiedostettuna Learnlinc-istunnot nauhoitettiin, mikä mahdollisti opetuksen seuraamisen myös jälkikäteen.

Alun epävarmuudesta huolimatta verkkoympäristöjen käyttö sujui osallistujilta mainiosti. Valtaosa koki LearnLinc:in erinomaiseksi yhteydenpitokanavaksi. Ajoittain ongelmat yhteyksissä aiheuttivat osalle turhautumista. Ongelmia kohdattiin myös Moodlen ja Optiman käytössä, mutta käsitellessä niitä yhteisvoimin ohitettiin nekin sujuvasti. Juuri ongelmat ja pienet epäonnistumiset teki-
vät oppimistilanteesta autenttisen. Niiden myötä osallistujat pääsivät käytännön kautta kohtaamaan

etäopiskelun tavanomaisimpia haasteita, millä on jatkoon kannalta varmasti suuri merkitys. Kokenemusten avulla osallistujat saivat konkreettisesti käsityksen siitä, millaista tukea heidän kirjastoissaan asioivat etäopiskelijat voisivat tarvita.

Etäopiskelijoiden arkipäivään kuuluviin verkkoympäristöihin ja tietokantoihin tutustuminen vaati osallistujilta paljon itsenäistä työskentelyä ja aktiivisuutta. Virtuaalisiin luentoihin osallistumisen lisäksi kunnankirjastojen ammattilaisten oli tehtävä omalla ajallaan tehtäviä tiedonhankinnan verkkokursseista. Ohjelman lopuksi täytetyn palautekyselyn vastauksissa osa osallistujista pahoitteli passiivisuuttaan osion läpiviemisessä, etenkin tehtävien tekemisessä. Syyksi vähäiselle osallistumiselle nähtiin aikaresurssien puute, vuorotyö sekä lomat. Valtaosa osallistujista uskoi kuitenkin, että perehdytyksen jälkeen heillä oli aikaisempaa ratkaisevasti paremmat valmiudet auttaa etäopiskelijoilta verkkoympäristöjen käytössä.

3.3 Perehdyttäminen korkeakoulujen käytössä oleviin tiedonlähteisiin

Verkkoympäristöjen esittelyn yhteydessä LEVIKE –hankkeen kirjasto-osioon osallistuneet kunnankirjastojen ammattilaiset tutustuivat Lapin korkeakoulujen opiskelijoille suunnattuihin tiedonhankinnan verkkokursseihin. Tutustumisen tarkoituksena oli harjoitella verkkoympäristöjen käyttöä sekä esitellä, mitä tiedonhankinnan taitoja korkeakouluopiskelussa vaadittiin. Tiedonhankinnan verkkokursseilla esiteltiin kirjastojen kokoelmätietokantojen lisäksi niiden käytössä olevia alakohtaisia tietokantoja ja muita elektronisia aineistoja, joiden käyttäminen aiheuttaa monille opiskelijoille epävarmuutta. Myös kunnankirjastoista hankkeeseen osallistuvilla tietokantojen suuri määrä ja toisistaan poikkeavat käyttöliittymät aiheuttivat eksymisen ja epävarmuuden tunteita. Niiden hälventämiseksi ohjelmaan sisältyi lähiopetustilaisuus tietokannoista. Se pidettiin erikseen jokaisessa hankkeeseen osallistuvassa kunnankirjastossa.³ Yhteys henkilöiden pitämiin perehdytystilaisuuksiin pääsivät osallistumaan myös muut kunnankirjastojen työntekijät.

Kunnissa pidettävät tietokantaperehdytykset olivat osallistujien mielestä erittäin hyödyllisiä. Tämä näkyi selvästi osallistumisaktiivisuudessa (liite 3). Hankkeeseen osallistuneiden kirjastoammattilaisten lisäksi koulutustilaisuudet herättivät kiinnostusta myös muun kirjaston henkilökunnan keskuudessa. Osallistujat kokivat lähiopetuksen tietokantojen kohdalla erittäin hyödylliseksi, sillä

³ Lapin yliopiston yhteyshenkilö Paula Kangasniemi vieraili Sodankylän, Utsjoen ja Inarin kirjastossa (14.-15.3.2006). Ramk:n yhteyshenkilön Tiina Mäntylän matkojen kohteena oli Kittilä, Muonio ja Enontekiö (14.-15.3.2006) ja KTamk:n yhteyshenkilö Annamari Pudas vieraili Posion, Ylitornion, Kolarin ja Pellon kirjastoissa (21.-23.3.2006).

itsenäisen perehtymisen koettiin olevan hankalaa ja aikaa vievää. Kokonaisuus nähtiin liian laajaksi, että siihen olisi mitenkään voinut perehtyä hapuilematta saati kokematta turhautumista. Tietokantojen selkeän ja ohjatun esittelyn lisäksi monet osallistujista pitivät yhteyshenkilöiden tuloa heidän luokseen tärkeänä symbolisena vastavuoroisuuden eleenä. Korkeakoulukirjastojen yhteyshenkilöiden roolina oli ohjelman aikana jakaa tietoa kunnankirjastojen ihmisille, mutta projektin tavoitteena oli kuitenkin päästä opettaja-oppilas –suhteesta eteenpäin – vastavuoroisuuteen ja yhteistyöhön. Osallistujien vierailut korkeakoulukirjastoissa ja vastaavasti yhteyshenkilöiden vierailut kunnankirjastoissa nähtiin konkreettisena askeleena siihen suuntaan. Tutustumalla toinen toistensa työympäristöön kirjastoammattilaiset pääsivät lähemmäksi toisiaan.

4 VERKOSTOITUMINEN

4.1 Yhteistyö kirjastoalalla

Kirjastoalalla yhteistyöllä on pitkät ja vuosien varrella vahvaksi kehittyneet juuret. Sen avulla on saatu aikaan näkyviä säästöjä muun muassa luetteloinnissa, kaukopalvelussa, kirjastojärjestelmien hankinnoissa sekä verkkopalveluiden luomisessa ja ylläpitämisessä. Lisäksi tiiviin verkoston avulla on pystytty takaamaan erikokoisten kirjastojen palveluiden tasapuolinen kehitys ja laatu. (Kirjastostrategia 2010, 16, 22; Karhumaa 2004, 6; Vänttinen 2003.) Kunnankirjastojen välillä yhteistyötä on tehty seutukunnittain ja maakuntakirjastojen johdolla. Yhteistyön tuloksena yleiset kirjastot ovat muodostaneet kirjastokimppoja, joissa alueen kirjastoilla on yhteinen aineistotietokanta ja lainausjärjestelmä sekä kirjastokortti. Esimerkkinä kirjastokimpoista on niistä vanhin, 80-luvulla käynnistetty Oulun alueen kirjastokimppa, OUTI. Lapin läänin suurin kirjastokimppa Lapin kirjastot yhdistää 13 yleistä kirjastoa, viisi oppilaitoskirjastoa ja kolme museokirjastoa. (Lovio 2001; Lapin kirjasto; Outikirjastot; Vänttinen 2003.)

Yliopistokirjastoilla on jo vuosikymmenien ajan jatkuneet perinteet verkostoitumisesta. Ennen atk-aikaa yhteistyönä tehtiin erilaisia yhteisluetteloita kaikkien kirjastojen käyttöön. Kaukopalveluyhteistyöllä on myös vuosikymmeniä jatkuneet perinteet. Yliopistokirjastojen neuvosto on kirjastojen johtajien yhteisenä elimenä vaikuttanut pitkään kirjastojen verkostoitumiseen, mm. strategioihin ja moniin muihin yhteisiin hankkeisiin. Yliopistokirjastoissa otettiin ensimmäinen yhteinen atk-kirjastojärjestelmä käyttöön jo 1980-luvulla (VTLS). Nykyinen yhteistyö Voyager-kirjastojärjestelmän puitteissa on laajentunut myös ammattikorkeakoulujen puolelle. Yliopistokirjastoissa aloitettu tiedonhakuportaaliin liittyvä yhteistyö on myös laajentunut kirjastosektoreiden väliseksi yh-

teistyöksi. Tuloksena tästä on tiedonhakuportaali NELLI, joka sisältää yleisten kirjastojen sekä yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastojen hankkimia elektronisia aineistoja. (Karhumaa 2004, 6; NELLI-portaali; Suomen yliopistokirjastojen neuvosto; Vanttinen 2003). Ammattikorkeakoulujen välillä yhteistyötä on viety voimakkaasti eteenpäin vuonna 2001 perustetun AMKIT -konsortion avulla. Konsortion tehtävinä on muun muassa ammattikorkeakoulukirjastojen yhteisten tavoitteiden määrittely ja eteenpäinvieminen sekä yhteydenpito opetusministeriöön ja Kansalliskirjastoon. (AMKIT -konsortio.) Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kirjastojen välistä yhteistyötä on tehty pääasiassa paikallisella tasolla. Esimerkkinä tästä on Vaasan Sukkula-yhteistyöprojekti ja Tampereen kirjastojen yhteistyöfoorumi Tamyli. (Mäkynen 2003, 6-7)

Yhdessä Suomen kirjastot muodostavat kirjastoverkon, jonka keskitettynä kehittämiskeskuksena on elokuussa 2006 voimaan astuneen lain jälkeen Kansalliskirjasto, entinen Helsingin yliopiston kirjasto. Lain myötä aikaisemmin yliopistojen palvelemiseen keskittynyt kirjasto tulee jatkossa palvelemaan myös ammattikorkeakoulukirjastoja, yleisiä kirjastoja sekä erikoiskirjastoja, ylläpitämään kansallisia tietokantoja ja turvaamaan kulttuuriperinnön saatavuuden. Toisena kirjastojen suurena yhteistyöelimenä on muun muassa Kansallinen elektroninen kirjasto, FinElib-konsortio, joka muodostuu yliopistoista, ammattikorkeakouluista, tutkimuslaitoksista sekä yleisistä kirjastoista. Keskeisin FinELib-konsortion tehtävä on hankkia verkkoaineistoa kirjastoille ja tehostaa sen löydettävyyttä. (Kansalliskirjasto – nimi voimaan elokuussa; Näin FinElib toimii).

4.2 Kirjastoyhteistyö Pohjois-Suomessa

Lapissa korkeakoulukirjastojen välistä verkostoitumista ryhdyttiin viemään eteenpäin vuonna 1993 aloitetulla yhteistyömahdollisuuksia kartoittavalla projektilla. Jo siinä vaiheessa nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi liittää verkostoon alueen kunnankirjastot. Paikallisella tasolla kirjastoyhteistyöstä osoituksena on muun muassa Lapponica-kokoelma, jota on koottu 80-luvulta lähtien tieteellisten kirjastojen yhteiseen artikkelitietokantaan, ARTOON. Toiminnassa päävastuussa oli Rovaniemellä sijaitseva Lapin maakuntakirjasto apunaan Lapin yliopiston kirjasto. Lisäksi Rovaniemen alueen kirjastot ovat toimineet yhdessä Oulun ja Kemin seudun kirjastojen kanssa kehitettäessä kirjastoille arviointityökaluja PARKKI -projektissa. Laajemmassa mittakaavassa kirjastoyhteistyötä on tehty myös Lapin maakuntakorkeakoulun alla sekä koottaessa Pohjoisten kirjastojen yhteistä tiedonhakuportaalia, Pohjanporttia. Siinä mukana ovat Lapin, Oulun ja Kainuun maakuntakirjastot, yliopistokirjastot sekä ammattikorkeakoulukirjastot. (Karhumaa 2004, 6-7; Mäkynen 2003, 7; Parikka 2004; Pohjanportti.)

4.3 Kirjastojen yhteistyön edistäminen osana LEVIKE -hanketta

LEVIKE -hankkeen puitteissa edistetyn Lapin korkeakoulujen ja kunnankirjastojen välisen yhteistyön lähtökohtana oli tehostaa kirjastoille yhteisen asiakaskunnan, etäopiskelijoiden palvelua. Tähän ryhdyttiin jakamalla tietoa etäopiskelijoiden tarpeista kunnankirjastoille ja tuomalla ne tämän myötä lähemmäksi etäopiskelijoita ja korkeakoulukirjastoja. Yhteistyön ansiosta kunnankirjastoissa tiedetään aikaisempaa paremmin kenen puoleen kääntyä korkeakoulukirjastossa sekä minkälaista tukea etäopiskelijat tarvitsevat. Lisäksi yhteistyöllä on merkittävä arvo kehitettäessä etäopiskelijoille suunnattuja kirjastopalveluita. Yhdistämällä molempien sektorien kirjastojen kokemukset, tarpeet ja kyvyt voidaan etäopiskelijoita palvella mahdollisimman tehokkaasti ja asiakaslähtöisesti tulevaisuudessa, niin korkeakoulujen sisällä kuin maakunnissa.

LEVIKE -hankkeen aikana kirjastojen yhteistyötä pyrittiin edistämään tiivistämällä henkilökohtaisia kontakteja kirjastoammattilaisten välillä. Kirjastoihmiset tapasivat kasvotusten ja keskustelivat etäopiskeluun liittyvistä asioista. Moodlessa heille oli rakennettu yhteinen tila. Verkostoitumisen tuomat edut tunnistettiin molemmissa, niin Lapin korkeakoulukirjastoissa kuin hankkeeseen osallistuneissa kunnankirjastoissa. Projektin lopussa täytetyissä palautelomakkeissa tämä näkyi varsin selkeästi. Yhden vastaajan mukaan ohjelman paras anti oli vuorovaikutus kunnankirjastojen sekä korkeakoulukirjastojen välillä. Toinen vastaajista uskoi yhteistyön mahdollistavan samansuuntaisen kehityksen tulevaisuudessa, alueellisen opetustarjonnan lisääntyessä. Aktiivisen vuoropuhelun myötä kirjastojen tiedot toistensa palvelutarjonnasta sekä etäopiskelijoiden tarpeista pysyisivät ajan tasalla, minkä uskottiin parantavan etäopiskelijoiden ohjausta. Yhteistyöllä uskottiin voitavan myös varmistaa tukitoiminnan pysyvyys. Mitä enemmän etäopiskelijoiden tarpeista ja tilanteesta puhuttaisiin, sitä varmemmin asia pysyisi ajankohtaisena kirjastoissa, eikä jäisi muiden arkiaskareiden varjoon.

4.4 Etäopiskelua tukevan kirjastoyhteistyön varmistaminen jatkossa

LEVIKE -hankkeeseen kuuluvan kirjasto- ja tietopalvelun kehittämistyön onnistumisen kannalta suurimpina haasteina on saattaa LEVIKE -hankkeen aikana jaettu tieto käyttöön sekä ylläpitää ja laajentaa yhteistyötä Lapin korkeakoulukirjastojen ja kunnankirjastojen välillä. LEVIKE -hankkeeseen osallistuneiden kunnankirjastojen lisäksi suunnitelmissa on saada myös muut Lapin kunnankirjastot mukaan etäopiskelijoita tukevaan verkostoon. Lisäksi toivomuksissa olisi lähentää

kirjastojen suhteita korkeakoulun opetushenkilökuntaan, jolloin tietoja alueellisten opiskelijoiden tarpeista voitaisiin päivittää ja tarkentaa aikaisempaa paremmin.

Jotta hankkeen aikana jaettu tieto ja edistetty yhteistyö tuottaisivat konkreettisia hyötyjä, on niiden helpotettava etäopiskelijoiden tiedontarpeiden tyydyttämistä. Jotta näin tapahtuisi, on kunnankirjastojen uusi palvelu saatava opiskelijoiden tietoisuuteen. Tämän edistämiseksi toiminnalle on haettu näkyvyyttä lehdissä ja kunnankirjastoissa. LEVIKE -hankkeeseen osallistuneille jaettiin rintamerkit (liite 4), joista etäopiskelijoiden on mahdollista tunnistaa heidät. Rintamerkin takaa löytyvästä etäopiskelijoiden tukipalvelusta tiedotetaan kunnankirjastoissa mainoksilla.

Yhteistyön jatkuvuuden varmistamiseksi korkeakoulukirjastoista valittiin yhteyshenkilöt (liite 2), joiden tehtävänä on toimia kunnankirjastojen henkilökunnalle ja etäopiskelijoille linkkinä korkeakoulukirjastoihin. Yhteyshenkilöiden puoleen voi kääntyä muun muassa elektronisiin aineistoihin ja tiedonhankinnan opetukseen liittyvissä asioissa. Yhtenä keskeisenä yhteyshenkilöiden tehtävänä on tiedottaa kunnankirjastoja korkeakoulukirjastojen palveluiden muutoksista sekä etäopiskelun tilanteesta. Lisäksi yhteyshenkilöt tulevat osallistumaan oman organisaationsa sisällä etäopiskelun kehittämistyöhön.

Yhteistyön tulevaisuutta pohdittaessa toimintaan osallistuneet korkeakoulukirjastojen ja kunnankirjastojen ammattilaiset toivoivat jatkossa yhteisiä info- ja koulutustilaisuuksia, tiedotteita, seminaareja ja maakuntakäyntejä. Yhden vastaajan mukaan yhteiset tilaisuudet olisivat tärkeitä sen johdosta, että ”niistä saa aina käytännön työhön liittyviä tietoja, jotka helpottavat molemmin puolin”. Yhtenä ehdotuksena oli myös, että yhteyshenkilöt osallistuisivat jatkossa lääninhallituksen järjestämiin kunnankirjastojen tapaamisiin.

Jatkossa tietoa etäopiskelijoiden tiedontarpeista sekä kunnankirjastojen tukipalvelusta tullaan levittämään laajemmalti muihin Lapin kunnankirjastoihin ja alueellisesta opetuksesta vastaaviin tahoihin korkeakoulujen sisällä. Mitä suurempi joukko tietää toiminnasta ja osallistuu verkoston ylläpitämiseen, sitä paremmat mahdollisuudet etäopiskelijoilla on saada tarvitsemaansa tietoa ja tukea riippumatta siitä, missä päin Lappia he asuvat.

5 KIRJASTOJEN NÄKÖKULMIA ETÄOPISKELUN MUKANAAN TUOMIIN HAASTEISIIN

5.1 Lapin korkeakoulukirjastojen edustajien ajatuksia yhteistyöstä ja tulevista korkeakoulu- kirjastojen haasteista

Lapin korkeakoulukirjastojen näkökulmasta alati kasvava, maakuntiin hajaantunut sekä olemukseltaan varsin heterogeeninen etäopiskelijoiden joukko on haaste koko palvelukokonaisuudelle – testi kirjaston kyvystä ulottaa toimintaansa seiniensä ulkopuolelle. Lapin yliopistossa sekä Rovaniemen ja Kemi-Tornion ammattikorkeakouluissa etäopiskelutilanne poikkeaa toisistaan, mutta kirjastojen kannalta haasteet ovat pääosin samoja ja sen myötä yhteistyö niiden ratkaisemisessa on todettu ensiarvoisen tärkeäksi. Seuraavassa kyseisten LEVIKE -hankkeeseen osallistuneiden korkeakoulukirjastojen edustajien ajatuksia tulevaisuudenhaasteista kirjasto-osion päättymisen kynnyksellä.

Korkeakoulukirjastojen näkökulmasta LEVIKE –hankkeen aikana eteenpäinviety yhteistyö kunnankirjastojen kanssa on ensiarvoisen tärkeä tapa varmistaa eri puolilla Lappia sijoittuneiden opiskelijoiden tiedontarpeet. Sen lisäksi, että etäopiskelijoille on toiminnan ansiosta jatkossa tarjolla lähitukea kuntansa kirjastosta, tulee verkostolla uskoaksemme olemaan vielä suuri vaikutus myös Lapin korkeakoulukirjastojen palvelujen tarjontaan. Etäopiskelun yleistyessä korkeakoulukirjastojen on välttämätöntä tarkistaa tarjoamiensa palveluittensa tehokkuus. Tässä apuna on kunnankirjastojen tuoma näkökulma sekä niiden mahdollistama kontakti aikaisemmin jokseenkin näkymättömiksi jääneisiin etäopiskelijoihin ja heidän tarpeisiinsa. Jakamalla kokemuksia, tietotaitoa ja ideoita sekä toteuttamalla uusia ratkaisuja yhteistyössä kirjastoilla on mitä otollisimmat mahdollisuudet vastata etäopiskelun tuomiin haasteisiin.

Lapin maakuntakorkeakoulun ja LEVIKE –hankkeen myötä löydetty yhteys tulee olemaan ensiarvoisen tärkeä myös tulevia haasteista ratkaistaessa. Ajankohtaisin näistä on kirjastojen aineistojen saatavuuden ja kattavuuden varmistaminen. Kirjastoissa arvioidaan jatkuvasti, riittääkö painettua aineistoa sekä kampus- että etäopiskelijoille, ovatko laina-ajat ja varauskäytännöt tehokkaita ja tasapuolisia ja onko aineistoa tarjolla siellä, missä sitä kullakin hetkellä eniten tarvitaan. Aineistojen saatavuutta on parannettu liittämällä Rovaniemen ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulujen kirjastot sekä Lapin yliopiston kirjasto Lapin yleisten kirjastojen aineistonkuljetusjärjestelmään, Rekkuun. Sen myötä etälainauksen kustannuksia on saatu laskettua.

Ongelmaksi jää kuitenkin valitettavan usein kirjojen vähäisyys. Kun suuri määrä opiskelijoita tenttii samoja kirjoja samanaikaisesti, on kirjoja oltava paljon. Lisäksi Lapin kirjastojen yhteisen Rekku-järjestelmän hyödyt eivät ulotu kaikkiin opiskelijoihin. Väliinputoajia ovat muualla Suomea asuvat opiskelijat. Heitä ovat muun muassa täysin verkon välityksellä tutkintojaan suorittavat Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijat.

Rovaniemen ammattikorkeakoulun kirjastossa on viety aineistoa etäopiskelijoiden saataville myös siirtokokoelmilla, joita on tällä hetkellä Kittilässä, Inarissa ja Kemijärvellä.⁴ Alueellisten opiskeluryhmien tarpeiden mukaan vaihtuvien siirtokokoelmien ansiosta etäopiskelijoiden on ollut mahdollista lainata muun muassa tenttikirjallisuutta joko kunnankirjastosta tai oppilaitoksensa kirjastosta kuittilainauksena tai kirjastokortillaan.⁵ Siirtokokoelmien ylläpito ei ole kuitenkaan ongelmattonta. Ne edellyttävät hyvää tiedonkulkua opetuksen ja kirjaston välillä, jotta tiedetään, mitä opiskelijat kulloinkin tarvitsevat. Lisäksi kokoelmien vaihtaminen ja osaksi rinnakkaiset lainauskäytännöt aiheuttavat runsaasti lisätyötä kirjastoissa.

Elektroniset aineistot luovat uusia näkymiä aineiston saatavuuden helpottamiseksi. Niiden myötä aineistoa ei tarvitse siirtää paikasta toiseen vaan se on tarjolla näyttöpäätteellä. Mutta verkkoaineistojen ylläpitäminen ja käyttäminen eivät ole myöskään ongelmattomia. Aineiston tarjonta kasvaa ja monipuolistuu erittäin nopeasti. Kirjastot joutuvat tekemään valintoja ja miettimään, kuinka hyvin tarjonta vastaa opiskelun, tutkimuksen ja kehitystyön tarpeita. Lisäksi verkkoaineistojen haasteena on niiden käyttöoikeuksien määrittely. Valtakunnallisten sopimusten sekä korkeiden hintojen johdosta tietokantojen käyttömahdollisuudet ovat rajalliset. Tällä hetkellä tiedontuottajat lähtevät sopimuksissaan siitä, että asiakas on kirjasto tai koulutusorganisaatio, jolle syntyy sopimuksen myötä oikeus asettaa hankittava aineisto oman henkilökuntansa, opiskelijoidensa ja kirjaston paikallisasiakkaiden käyttöön. Toisekseen kaikkiin tietokantoihin ei voida hankkia etäkäyttöoikeuksia, vaan niiden käyttö rajoittuu kampusalueille. Isossa osassa aineistoja etäkäyttö on kuitenkin mahdollista niin, että opiskelija kirjautuu ensin oppilaitoksensa verkkoon. Useammassa oppilaitoksessa yhtä aikaa opiskelevalla toimintamalli tuottaa joitakin käytännön ongelmia, joiden toivotaan helpottuvan tulevaisuudessa käyttäjätunnistusten kehittyessä. Yksinkertaisintahan olisi, jos opiskelija kirjautuisi yhteen palveluun ja saisi sen jälkeen käyttöönsä kaikki

⁴ Aikaisemmin siirtokokoelmaa ylläpidettiin myös Kolarin kirjastossa.

⁵ Siirtokokoelma on sijoitettu kunnankirjastoon Inarissa sekä aikaisemmin myös Kolarissa. Kemijärvellä siirtokokoelma sijaitsee ammattioppilaitoksen kirjastossa ja Kittilässä Levi-instituutin kirjastossa. Siirtokokoelmissa olevaa kirjallisuutta lainataan pääasiassa kuittijärjestelmällä, mutta Voyager-kirjastojärjestelmään kuuluvassa Levi-instituutin kirjastossa lainauksen voi suorittaa kirjastokortilla.

ne aineistot, joihin hänellä on sillä hetkellä käyttöoikeus.

Korkeakoulukirjastojen aineistojen saatavuuden lisäksi tulevaisuudessa haasteena on lähentää kirjastojen yhteyksiä etäopiskelussa vastaaviin opettajiin, luoda kirjastoille yhteisiä palveluita sekä parantaa tiedotusta. Kirjastojen verkkosivut, palvelut ja niistä tiedottaminen vaihtelevat, joten vieläkin yhtenäisempiä käytänteitä ja tietoa toinen toisistaan tarvitaan jatkossa entistä enemmän niin etäopiskelijan kuin kirjastoammattilaisen arkea helpottamaan. NELLI yhteisenä portaalina on erinomainen ensiaskel tällä tiellä. Jatkossa tiedotusta ja markkinointia on tehtävä laajemmin. Edellä mainittujen tulevaisuudshaasteiden joukkoon on hyvä muistaa lisätä myös kirjastoammattilaisten pedagogisten taitojen kehittäminen. Sen lisäksi, että pedagogiset taidot ovat tarpeen etäopiskelijoiden ohjauksessa, on niiden tarve havaittu kirjastotyössä yleisemminkin.

Paljon haasteita on vielä edessäpäin, mutta verkoston ansiosta kirjastojen ei tarvitse ratkaista niitä yksin. Tästä syystä yhteistyötä on tärkeä vaalia ei ainoastaan yksittäisten hankkeiden aikana vaan myös kirjastotoiminnan arjessa.

Susanna Parikka, Lapin yliopiston kirjaston informaatikko

Maija Koponen, Rovaniemen ammattikorkeakoulun kirjastonjohtaja

Marjatta Puustinen, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun kirjaston informaatikko

5. 1 Inarin kirjaston johtajan Eija Leivon ajatuksia kunnankirjastojen asemasta etäopiskelun tukena

Kirjastojen verkostoituminen edistää oppimiskeskusten luomista kuntiin

Koulutuksen merkityksen kasvu ja etäopiskelun lisääntyminen seutukunnissa on muodostanut tarpeen kehittää kuntiin etäopiskelijoita tukevia oppimiskeskuksia. Kuntien kirjastot, joita Väinö Linna on osuvasti kuvannut jokapojan yliopistoiksi, ovat luonnollinen paikka, johon opiskelijat ovat kääntyneet tiedontarpeineen.

Oppiminen ei rajoitu enää luokkahuoneisiin, vaan levittäytyy verkkojen avulla seutukuntiin ja muodostaa virtuaalisia oppimisympäristöjä eri puolille Lappia. Inarin kunnan kirjastotoimi on ollut mukana maakuntakorkeakoulun kehittämishankkeissa ja ryhtynyt omalta osaltaan edistämään koulutuksen levittäytymismahdollisuutta omaan seutukuntaan. Olemme osa verkostoitunutta Lapin

kirjastokonsortiota, johon kuuluu kolmetoista kunnankirjastoa, viisi oppilaitoskirjastoa, kaksi museokirjastoa ja yksi lääketieteellinen kirjasto. Kaikki kokoelmat ovat asiakaskunnan vapaassa käytössä. Lisäksi meillä on yhtenäinen infrastruktuuri, joka mahdollistaa asioimisen kaikissa konsortioon kuuluvissa kirjastoissa.

Verkostotyöskentely, jonka avulla voidaan hyödyntää muiden kirjastojen osaamispääomaa on muodostunut osaksi oman työnsä kehittämistä. Verkostoituminen on tuonut mm. seuraavia etuja: henkilökunnan motivaatiotaso ja yhteistyökyky on parantunut, erikoisosaaminen on lisääntynyt, työnjakoa eri kirjastojen kesken on suunniteltu, verkkopalveluja on kehitetty (Pohjanportti, intro-palvelut), aineiston saatavuus on helpottunut logististen ratkaisujen (REKKU-kuljetus) sekä ammattikorkeakoulujen (Ramk) toimittamien siirtokirjakokoelmien ansiosta. Yhteistyön ja innovatiivisten ratkaisujen avulla on saavutettu myös kustannussäästöjä.

Kirjaston tehtävä tietoyhteiskunnan taitojen opettajana ja oppimisympäristönä

Moni aikuisopiskelija on hämmentynyt valtavan tietomäärän keskellä etenkin jos häneltä puuttuu valmiuksia tai taloudellisia mahdollisuuksia tiedon hankintaan ja käyttöön. Useimmilta aikuisopiskelijoilta, jotka ovat usein etäopiskelijoita, puuttuu opiskelun sujumisen kannalta keskeiset tiedonhallintataidot sekä kyky jäsentää ja prosessoida oppimaansa

Kirjastohenkilökunta on järjestänyt eri koulutusasteille suunnattua tiedonhallintataitojen omaksumiseen tähtäävää koulutusta vuosikymmeniä. Sisältö ja menetelmät ovat muuttuneet aineiston muuttumisen ja saatavuuden mukaan. Myös tietoyhteiskunnan kansalaistaitojen opettaminen, joita ovat vuorovaikutus ja osallistuminen, asiointi, tiedonetsintä ja oppiminen verkossa sekä perusvalmius käyttää tietokonetta ja –verkkoja, on tullut erityisesti kirjastojen tehtäväksi.

Oppijoiden ohjaaminen verkko-oppimisympäristössä vaatii henkilökunnalta uusien medioiden ja käyttöliittymien tuntemista sekä muita vaikuttamiskeinoja, joilla voidaan edistää oppijan oppimista. Tietotekniikka ja ohjelmat muuttuvat nopeasti, joten koko ajan on oltava valmius omaksua uutta. Erityisen ongelmallista on, että kirjastohenkilökunnalta puuttuu useimmiten pedagogiset taidot, joiden hallitseminen itse substanssin hallinnan ohella on tärkeää. Myös verkkolukutaitoon on paneuduttava.

Helpotusta akuuttiin ongelmaan on saatu erilaisten oppijan ohjaamiseen tähtäävien koulutushankkeiden kautta. Keskeiset työskentelymuodot näissä hankkeissa ovat olleet koulutus, verkko-opetuksen suunnittelu, toteutus, arviointi sekä opiskelijoiden ohjaus verkossa. Opetuksen aikana tutustuttiin myös korkeakoulujen palveluihin, toimintaan ja tiedonhankintaan.

Kouluttautumisyksiköllä havaittiin, että oppiminen vaatii ponnistelua, mutta tuottaa myös mielihyvää. Verkko-opetuksessa on keskeistä koko prosessin aikainen ohjaus ja palaute, jonka pohjalta oppija kehittää omaa osaamistaan. Ohjaus ja sen hyödyntäminen on nähdäkseni yksi keskeisimmistä verkko-opetuksen osa-alueista, johon myös kirjastohenkilökunta voi osallistua. Kirjastohenkilökunnan tehtävänä on auttaa ohjaajan roolissa oppijaa oppimaan ja edistää oppimisprosessia, mutta ei siirtää valmista tietoa. Palautteen anto, kannustaminen ja motivointi on tärkeää etäopiskelijalle. Opiskelijan itsearviointitaitojen kehittämisessä taas opettaja kantaa vastuun yhdessä oppijan kanssa.

Haasteet

Kirjaston toimiminen osana oppimisympäristöä asettaa sekä kuntien että korkeakoulujen kirjastoille yhteistyöhaasteita. Myös opettajien on otettava huomioon sekä opiskelijoiden että kirjastohenkilökunnan tarpeet opintoja suunniteltaessa. Opiskelussa tarvittavan aineiston hankkiminen ja toimitaminen siirtokokoelmiksi kuntien kirjastoille edellyttää, että opettajat tiedottavat aktiivisesti opiskelun etenemisestä ja tarvittavista tenttikirjoista. Tiedonkulussa on ollut puutteita ja turhia kirjapinoja on meidänkin hyllyissä samaan aikaan kun opiskelijat tarvitsisivat jo uutta aineistoa.

Verkko-opiskelua ja oppimisympäristöön pääsyä vaikeuttaa häiriöt verkkoyhteyksissä. Kuntien sinällään tärkeät palomuurisuojuukset aiheuttavat myös ongelmia, joiden ratkaisemiseen kuluu aikaa. Tarjottavan materiaalin niukkuus ja yleisiltä kirjastoilta puuttuvat käyttöoikeudet korkeakoulujen verkkoaineistoihin ovat ongelmia. Unohtaa ei sovi myöskään kaikkea kehittämistä haittaavaa aika- ja rahapulaa.

Korkeakoulujen järjestämä ammatillinen täydennyskoulutus on antanut valmiuksia sähköisten tietokantojen käyttöön ja opiskelijoiden ohjaamiseen verkoissa. Koulutukselle, erityisesti pedagogisten taitojen omaksumiseen tähtäävälle koulutukselle toivotaan jatkoa. Samoin muunkinlainen yhteydenpito korkeakoulukirjastojen ja yleisten kirjastojen henkilökunnan välillä on tärkeää

jatkossakin. Haasteena on myös voittaa erilaisia kirjastojärjestelmiä käyttävien kimppojen tekniset raja-aidat.

Eija Leivo

kirjastotoimenjohtaja, Inarin kunnankirjasto, Ivalo

YHTEENVETO

LEVIKE –hankkeeseen sisältyvän Kirjasto- ja tietopalveluiden kehittämistyön tavoitteena oli parantaa etäopiskelijoiden lähitukea kirjastopalveluissa eri puolilla Lappia. Ratkaisuksi tälle nähtiin korkeakoulukirjastojen asiantuntijuuden hajauttaminen korkeakoulujen ulkopuolelle, etäopiskelijoita lähellä oleviin kunnankirjastoihin. Niiden henkilökunnan perehdyttäminen etäopiskelijoiden tiedontarpeisiin sekä yhteistyön edistäminen niiden ja korkeakoulukirjastojen välillä nähtiin tehokkaaksi tavaksi lisätä korkeakoulukirjastoista kaukana asuvien opiskelijoiden mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan kirjastopalveluita.

Toimintaan osallistui 26 kirjastoammattilaista kymmenestä Lapin kunnankirjastosta. Lapin korkeakoulukirjastoista valitut yhteyshenkilöt perehdyttivät heidät lukuvuoden 2005-2006 aikana korkeakoulukirjastojen palveluihin, etäopiskelussa käytössä oleviin verkkoympäristöihin sekä korkeakouluopiskelussa tärkeisiin tiedonlähteisiin. Etäopiskelussa yleisillä työkaluilla toteutetun ohjelman aikana osallistujat pääsivät itse, omakohtaisen kokemuksen myötä, näkemään minkälaisia haasteita etäopiskelun arkeen sisältyi. Palautteiden mukaan tämä nähtiin erinomaisena tapana kehittää asiakaslähtöistä palvelua.

Tiedonjakamisen lisäksi etäopiskelijoiden lähituen edistämiseksi nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi tiivistää yhteistyötä Lapin korkeakoulukirjastojen sekä kunnankirjastojen välillä. Lukuvuonna 2005-2006 järjestetyn ohjelman aikana tätä vietin eteenpäin aktivoimalla keskusteluja ja luomalla henkilökohtaisia kontakteja kirjastoammattilaisten välillä. Vuoropuhelun jatkuvuuden varmistamiseksi korkeakoulukirjastoista valittiin yhteyshenkilöt, joiden tehtävänä on tiedottaa kunnankirjastoja etäopiskeluun ja kirjastopalveluihin liittyvissä asioissa sekä toimia linkkinä korkeakoulukirjastoihin. Jatkossa etäopiskelua tukevaa yhteistyötä on tarkoitus laajentaa entisestään. Toivomuksissa olisi saada verkosto kattamaan kaikki Lapin kirjastot sekä mahdollisesti myös alueellisesta korkeakouluopetuksesta vastaavat toimijat.

Se, kuinka hyvin LEVIKE –hankkeen aikana alulle pantu tukitoiminta tulee parantamaan etäopiskelijoiden kirjastopalveluita, on vielä näkemättä. Vaatimuksena tälle on saattaa palvelu sitä tarvitsevien tietoisuuteen sekä kehittää sitä entisestään mahdollisimman kattavana verkostona sekä kiinteänä osana yksittäisten kirjastojen palvelukokonaisuutta. Työ on vasta aluillaan, mutta saatujen kokemusten myötä usko tulevaisuuteen on vahva.

Lähteet

AMKIT-konsortio. Viitattu 11.10.2006. Url: <http://www.amkit.fi/index.php?konsortio>.

Kansalliskirjasto – nimi voimaan elokuussa. Viitattu 11.10.2006. Url: http://www.lib.helsinki.fi/yleistieto/tiedotus/uutiset/20060731_kansalliskirjasto2.htm

Karhumaa, Lea (2005). Lapin yliopiston kirjasto – entistä, nykyistä ja tulevaa. Kide 2004 (1): 5-7.

Lapin maakuntakorkeakoulun portaali. www.maakuntakorkeakoulu.fi

Lapin maakuntakorkeakoulun kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen 2004 – 2005. Loppuraportti.

Lovio, Maisa. Seutuyhteistyö vahvistaa kirjastojen roolia. Viitattu 11.10.2006. Url: http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;60;498;21989;21991;6213.

Nelli-portaali. Viitattu 11.10.2006. Url: <http://www.nelliportaali.fi/V?RN=994365784>.

Näin Finelib toimii. Viitattu 11.10.2006. Url: <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/>

Parikka, Susanna (2005). Poimintoja nykyhetkestä. Kide 2004 (1): 8.

Pohjanportti. Viitattu 11.10.2006. Url: <http://www.pohjanportti.fi>

Suomen yliopistokirjastojen neuvosto. Viitattu 11.10.2006. Url: <http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/neuvosto/>

Vänttinen, Katri (2003). Tehdään yhdessä tiivis kirjastoverkko. Kirjastolehti 2003 (3): 9.

LIITE 1

Etäopiskelijoiden kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen Ohjelma

Tutustuminen Lapin korkeakoulukirjastoihin

Projektimme alkoi marraskuussa 2005 järjestetyillä tutustumismatkoilla Rovaniemelle ja Kemiin, joiden lisäksi osallistujille annettiin mahdollisuus vierailla Torniossa. Matkojen tarkoituksena oli esitellä kunnankirjastoista projektiin osallistuville Lapin korkeakoulukirjastojen tiloja ja www-sivuja, joista osallistujat perehdytettiin ennen kaikkea etäopiskelijoita tukeviin palveluihin. Lisäksi matkan tarkoituksena oli kohdata kasvatusten ja saada alulle verkostoituminen kunnankirjastojen ja korkeakoulukirjastojen välillä, joka on yksi keskeisimmistä projektin päämääristä.

Ajoitus: Ensimmäinen matka järjestettiin 10.-11.11.2005 ja toinen 14.-15.11.2005.

Perehtyminen etäopiskelijoiden työkaluihin

Talven aikana järjestimme viisi perehdyttämistilaisuutta virtuaalisessa oppimisympäristössä, LearnLinc:ssä. Tilaisuuksien aikana esittelimme osallistujille etäopiskelijan arkeen kuuluvia työkaluja, joita ovat LearnLinc:n lisäksi Kemi-Tornion ammattikorkeakoululla aktiivisesti käytössä oleva Moodle sekä Rovaniemen ammattikorkeakoulun ja Lapin yliopiston käyttämä Optima. Etäopiskelun tavoin järjestettävä perehdyttämisjakso vei osallistujat sisälle sitä toimintaympäristöä ja niitä ongelmia, jotka ovat arkipäivää etäopiskelijoille. Lisäksi osallistujat perehdytettiin opiskelijoille pakollisiin tiedonhankinnan verkkokursseihin. Kokemuksen myötä osallistujat ymmärtävät paremmin, mitä etäopiskelu käytännössä tarkoittaa ja millä tavoin he voisivat olla sen tukena. Tiedon jakamisen lisäksi LearnLinc-istuntojen tarkoituksena oli ylläpitää kontakteja korkeakoulukirjastojen yhteyshenkilöiden ja kunnankirjastojen välillä yhteistyön edistämiseksi.

Ajoitus:

1. LearnLinc-istunto 24.11.2005

Ensimmäisen etäopetustilaisuus oli varattu LearnLinc-järjestelmän käyttökoulutukselle, jonka lisäksi istunnon aikana kerrataan tutustumiskäyntien antia. Istunnon pitää toinen Lapin yliopiston yhteyshenkilöistä, informaatikko Paula Kangasniemi.

2. LearnLinc-istunto 28.11.2005

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun Moodle-kouluttaja Sanna Saukkoriipi opasti kuntien kirjastoihin KTamk:ssa käytettyyn verkkoympäristöön Moodleen.

3. LearnLinc-istunto 13.12.2005

Istunnon alku oli varattu mahdollisiin Moodlen käytössä ilmaantuneisiin ongelmiin, joiden selvittämisestä vastaa Moodle-koulutuksen pitänyt Sanna Saukkoriipi. Tämän jälkeen Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun yhteyshenkilö, informaatikko Annamari Pudas esitteli KTamk:n Moodlella sijaitsevan tiedonhankintakurssin ”Tiedonhaku ja eOppiminen”.

4. LearnLinc-istunto 18.1.2006

Lapin yliopiston yhteyshenkilö, informaatikko Paula Kangasniemi opasti verkossa olevan oppimisympäristön, Optiman käytössä. Lisäksi hän esitteli siellä olevan Lapin yliopiston tiedonhankintakurssin, ”Tieteellinen tiedonhankinta”. Tämän jälkeen Rovaniemen ammattikorkeakoulun yhteyshenkilö, informaatikko Tiina Mäntylä esitteli Ramk:n tiedonhankintakurssin ”Tiedonhankinnan perusteet”, joka sijaitsee myös Optima-ympäristössä. Kunnankirjastojen osallistujille oli laadittu kysymyksiä, joiden pohjalta heidän on tarkoituksena tarkastella korkeakoulukirjastojen tiedonhankintakursseja.

5. LearnLinc-istunto 2.2.2006

Viidennellä LearnLinc-istunnolla kerrattiin Optiman käyttöä Paula Kangasniemen johdolla, sekä koottiin yhteen tiedonhankinnan kurssien antia. Istunnolle osallistui myös Ramk:n yhteyshenkilö Tiina Mäntylä.

6. LearnLinc-istunto 11.4.2006

Viimeinen opetukseen keskittyvän virtuaalisen tapaamisen aiheena oli kirjasto-osion kanssa samaan osahankkeeseen kuuluva etätutor-osio. Kirjasto-ihmisten lisäksi kunnissa etäopiskelijoiden avuksi koulutetaan etätutoreita, jotka tulevat kiinnittymään meneillään oleviin Lapin korkeakoulujen alueellisiin opintoihin. Istunnon aikana projektipäällikkö Tanja Rautiainen kertoi osallistujille alueellisen tuen tärkeydestä ja kirjastojen ja etätutorien paikasta sen toimijoina.

Korkeakoulukirjastojen tietokannat tutuksi – informaatikojen matkat kuntiin

Lapin korkeakoulukirjastojen Levike-hankkeeseen osallistuvat yhteyshenkilöt matkustivat kaikkiin osaprojektiin osallistuviin kuntiin, joissa he opastivat kunnankirjastojen henkilöstöä korkeakoulukirjastojen tietokantojen käytössä. Tätä varten osallistujille on laadittu väliaikaiset etätunnukset KTamk:n sivuille.

Ajoitus: maaliskuu 2006

7. LearnLinc-istunto 1.6.2006: Lopetustilaisuus

Kirjasto-osion ohjelma lopetettiin virallisesti kesäkuun alussa pidettävässä virtuaalisessa tapaamisessa, jossa kunnankirjastojen osallistujat ja korkeakoulukirjastojen yhteishenkilöt keskustelivat ohjelman annista ja tulevaisuudesta. Jatkoa ajatellen tärkeää oli pohtia ennen kaikkea rooleja, eli sitä, mitä yhteishenkilöt tulisivat tekemään ja millä tavoin kunnankirjastojen henkilökunta tulisi tukemaan jatkossa etäopiskelijoita. Lopetusistunnon jälkeen osallistujille jaettiin kysely, jossa he pohtivat samaisia seikkoja myös kirjallisesti

LAPIN KORKEAKOULUKIRJASTOJEN YHTEYSHENKILÖT

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Annamari Pudas

Gsm 040-575 0937

etunimi.sukunimi@tokem.fi

Fax. 016-258 423

(äitiyslomalla 28.9.2006 alkaen – sij. Anitta Örn

Gsm 040-5750937, Fax. 016-258 423

etunimi.sukunimi@tokem.fi)

Tarja Peltoniemi

Puh. (016) 258 827

etunimi.sukunimi@tokem.fi

Fax. 016-258 800

ROVANIEMEN AMMATTIKORKEAKOULU

Tiina Mäntylä

Gsm. 020-798 5420

Fax. 016-331 24 00

etunimi.sukunimi@ramk.fi

LAPIN YLIOPISTO

Paula Kangasniemi

Puh. (016) 341 2935

etunimi.sukunimi@ulapland.fi

Susanna Parikka

Puh. (016) 341 2925

Gsm. 040-534 2659

etunimi.sukunimi@ulapland.fi

Fax 016-341 2933

LIITE 3

Osallistumisaktiivisuus

Ohjelma	Osallistujamäärä
Tutustumismatkat korkeakoulukirjastoihin Rovaniemellä ja Kemissä 10.-11.11.2005 ja 14.-15.11.2006	18
1. LearnLinc-istunto 24.11.2005: esittely	23
2. LearnLinc-istunto 28.11.2005: Moodle-koulutus	24
3. LearnLinc-istunto 13.12. 2005: Moodlen kertaus ja KTamk:n tiedonhankinnan kurssi	22
4. LearnLinc-istunto 18.1.2006: Optima ja Lay:n ja Ramk:n tiedonhankinnan kurssit	19
5. LearnLinc-istunto 2.2.2006: Optiman kertaaminen	14
Yhteysenkilöiden matkat kuntiin 14.-23.3.2006	29
6. LearnLinc-istunto 11.4.2006: Etäopiskelijoiden alueellinen tukiverkosto	8
7. LearnLinc-istunto 1.6.2006: Yhteenveto projektin tuloksista ja tulevaisuudesta	14

LIITE 4

